

«Οι εμπειρικές έρευνες για την τριτοβάθμια εκπαίδευση και την ένταξη στην αγορά εργασίας, και η δημιουργία θεματικής βάσης»

Εισαγωγή

Με αφορμή τον εμπλουτισμό της Θεματικής Βάσης με ένα σύνολο από έρευνες που αφορούν «τους αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και την ένταξη τους στην αγορά εργασίας», και που πραγματοποιήθηκαν από διάφορους φορείς εκτός ΕΚΚΕ, θα ήθελα να σταθώ και να σας παρουσιάσω ορισμένα ζητήματα που προέκυψαν από την εισαγωγή του συγκεκριμένου ερευνητικού υλικού στον «Κόμβο δευτερογενούς επεξεργασίας Κοινωνικο – Οικονομικών δεδομένων».

Τα ζητήματα αυτά δεν είναι κυρίως «τεχνολογικά» ή «τεχνικά» δηλαδή δεν προκύπτουν αποκλειστικά από τις τεχνικές προδιαγραφές μια Ερευνητικής Υποδομής, αλλά είναι βαθιά επιστημονικά, μεθοδολογικά και επιστημολογικά, θα έλεγα. Και γιατί αυτό; Γιατί Ερευνητικές Υποδομές όπως ο «Κόμβος», και πιο ειδικά η Θεματική Βάση που μας αφορά, δεν αποτελούν χώρους μιας μονοδιάστατης αποθησαύρισης δεδομένων. Έχουν δυναμικό χαρακτήρα καθώς δίνεται η δυνατότητα μια σειρά από δεδομένα, μακροδεδομένα και δείκτες που παράγονται στο πλαίσιο συγκεκριμένων ερευνών, να μπορούν να επανα-χρησιμοποιηθούν ως δεδομένα νέων αναλύσεων.

Δεν θα ήθελα να σας κουράσω με λεπτομέρειες, αλλά θα ήταν χρήσιμο σε αυτό το σημείο να δούμε τις βασικές αρχές που διέπουν τον «Κόμβο» και που σε μεγάλο βαθμό επηρεάζουν τη διαδικασία προσαρμογής των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν. Οι αρχές αυτές είναι οι εξής:

1. η συσσώρευση όχι ως απλή διαδικασία συγκέντρωσης υλικού και δεδομένων αλλά κυρίως ως δυνατότητα δημιουργίας μιας «γνωστικής δομής» που μπορεί με κάθε επιπλέον δεδομένο και στοιχείο να επανα-μετασχηματίζεται δημιουργικά
2. η ομογενοποίηση τόσο ως προσπάθεια μετασχηματισμού μεταβλητών και δεδομένων προκειμένου να είναι δυνατή π.χ. η σύγκριση ή η δημιουργία νέων συνόλων δεδομένων, όσο και ως χώρος δημιουργίας ενιαίων αρχών της επιστημονικής κοινότητας π.χ. ενδεικτική ορολογία.
3. η σύγκριση που έρχεται ως δυνατότητα και ως αποτέλεσμα της ομογενοποίησης. Η τελευταία αυτή αρχή είναι ιδιαίτερα σημαντική σε μια εποχή που η συγκριτική έρευνα – συγχρονική και διαχρονική – βρίσκεται στην αιχμή του επιστημονικού διαλόγου τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και ευρωπαϊκό.

Με βάση όσα προηγήθηκαν, θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε και να εστιάσουμε σε μια σειρά από μεθοδολογικά και επιστημολογικά ζητήματα που προέκυψαν κατά τη συλλογή, ταξινόμηση και επεξεργασία των δεδομένων μιας σειράς ερευνών, στις οποίες και θα αναφερθούμε, μέσω συγκεκριμένων παραδειγμάτων. Τα παραδείγματα

που επιλέξαμε εδώ να σας παρουσιάσουμε, και τα οποία είναι ενδεικτικά, είναι τα ακόλουθα:

Παράδειγμα I: Ζητήματα αναφορικά με την εισαγωγή των δεδομένων λόγω μεθοδολογικών προβλημάτων των ερευνών που συλλέξαμε

Στην περίπτωση αυτή, θα προσπαθήσουμε, μέσω της κριτικής επισκόπησης των συγκεκριμένων ερευνών να δώσουμε έμφαση στα μεθοδολογικά προβλήματα που ανέκυψαν τόσο από τους τρόπους και τα εργαλεία εμπειρικής έρευνας, όπως αυτά επιλέχθηκαν από τις αντίστοιχες ομάδες έργου, όσο και από τους δείκτες και τις μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν. Στόχος εδώ θα είναι να αναδείξουμε αφενός τις όποιες δυνατότητες σύγκρισης που αναδύονται από τη συσσώρευση τέτοιων ερευνών στο πλαίσιο της θεματικής βάσης που μας αφορά, και αφετέρου να καταδείξουμε ορισμένα από τα προβλήματα που διαπιστώνονται λόγω της δυσκολίας ομογενοποίησης των δεδομένων.

Παράδειγμα II: Προοπτικές και δυνατότητες των ερευνών: μια περίπτωση σύνθεσης

Πρόκειται για μια «Μελέτη Περίπτωσης» αυτής των Πολυτεχνικών Σχολών (Αθήνας και Κρήτης), που επιλέξαμε να παρουσιάσουμε ενδεικτικά, προκειμένου να δούμε ένα τρόπο χρησιμοποίησης και σύγκρισης 5 διαφορετικών ερευνών και να επισημάνουμε in acte μεθοδολογικά προβλήματα και δυσκολίες, αλλά και τρόπους επίλυσης.

I.

Ως προς το πρώτο παράδειγμα αυτό που αφορά τα μεθοδολογικά προβλήματα των ερευνών που συλλέξαμε και τις δυνατότητες σύγκρισης των συγκεκριμένων ερευνών

Στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία, όπως φάνηκε, έχουν ενταθεί οι έρευνες που αφορούν την τριτοβάθμια εκπαίδευση και ειδικότερα τη σύνδεση της με την αγορά εργασίας. Σε αυτή την τάση οδήγησε κατά κύριο λόγο η αύξηση της ανεργίας των αποφοίτων πανεπιστημίων αλλά και η αλλαγή του ρόλου του πανεπιστημίου στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Ειδικότερα, από το 1995 και μετά, πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα περισσότερες από 35 έρευνες αναφορικά με την ένταξη αποφοίτων συγκεκριμένων πανεπιστημιακών σχολών στην αγορά εργασίας. Οι έρευνες αυτές χρηματοδοτήθηκαν κατά κύριο λόγο από το Β' & Γ' ΚΠΣ μέσω του ΕΠ. Εκπαίδευση και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση και υλοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τα Γραφεία Σταδιοδρομίας και Διασύνδεσης των Πανεπιστημίων. Βέβαια, αντίστοιχες έρευνες πραγματοποιήθηκαν από συνδικαλιστικούς φορείς, συλλόγους επαγγελματιών και άλλα ερευνητικά κέντρα.

Οι έρευνες αυτές αν και έδωσαν μια αρχική ώθηση στην επιστημονική μελέτη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της σύνδεσης της με την αγορά εργασίας, δεν επαναλήφθηκαν μετά το τέλος της χρηματοδότησης τους.

Αξίζει εδώ να επισημάνουμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ερευνών που μπορέσαμε να βρούμε και που εδώ σήμερα παρουσιάζουμε έγινε από Πολυτεχνικές Σχολές και Τμήματα Θετικών Επιστημών των Πανεπιστημίων, ενώ απουσιάζουν έρευνες για τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες, για τις Κοινωνικές Επιστήμες στα περιφερειακά πανεπιστήμια και για τα ΤΕΙ που πρόσφατα μάλιστα ανωτατοποιήθηκαν.

Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό τους, με σαφείς μεθοδολογικές και επιστημολογικές επιπτώσεις, είναι ότι πραγματοποιήθηκαν κατά κύριο λόγο όχι από Κοινωνικούς Επιστήμονες με συγκεκριμένες γνώσεις στο σχεδιασμό και την υλοποίηση εμπειρικών ερευνών και ειδικούς στα θέματα που αφορούν την εκπαίδευση και την αγορά εργασίας, αλλά από ομάδες έργου του εκάστοτε πανεπιστημιακού τμήματος που μελετώνταν τη δεδομένη στιγμή. Το γεγονός αυτό προσέδωσε σε αρκετές από αυτές τις έρευνες περισσότερο «επιχειρησιακό χαρακτήρα», με σαφείς επιπτώσεις στην περαιτέρω αυτόνομη χρήση των δεδομένων που εμπεριέχουν, αλλά και σημαντικά μεθοδολογικά προβλήματα. Υπάρχει και κάτι ακόμα που θα πρέπει εδώ να επισημάνουμε: τη διάχυτη άποψη μιας «αυθόρμητης κοινωνιολογίας», όπως θα έλεγε ο Μπουρντιέ, σύμφωνα με την οποία οποιοσδήποτε μπορεί να κάνει μια κοινωνική έρευνα αρκεί να μπορεί να φτιάξει ένα ερωτηματολόγιο και να συλλέξει απαντήσεις. Είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό το γεγονός ότι παράγονται κοινωνικά δεδομένα και μάλιστα υπερπληθώρα από μη κοινωνικούς επιστήμονες κατά κύριο λόγο.

Επιτρέψτε μου εδώ μια παρένθεση, υπάρχει ο κίνδυνος να εγκαθιδρυθεί λόγω της δύναμης νομιμοποίησης των θετικών επιστημών και τις μεγάλης παραγωγής τους και σε αυτό τον τομέα των κοινωνικών ερευνών, να ασκηθεί μια πραγματικά συμβολική βία στους κοινωνικούς επιστήμονες όπου σε λίγα χρόνια να μην έχουν τη δύναμη οριοθέτησης, αυτοπροσδιορισμού και ελέγχου των ίδιων τους των εργαλείων.

Για να επανέλθω, σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι οι έρευνες αυτές στην πλειοψηφία τους δεν μπόρεσαν να ξεπεράσουν τους κλειστούς όρους μιας έρευνας «απλής καταγραφής». Πρόκειται κατά κύριο λόγο για ποσοτικές έρευνες, με χρήση ερωτηματολογίου και αποστολή του στον πληθυσμό της έρευνας, με μικρή σχετικά επιστροφή εκτός από τις περιπτώσεις που υπάρχει τηλεφωνικό follow up. Σπανιότερα περιελάμβαναν και κάποιες συνεντεύξεις. Ο «επιχειρησιακός χαρακτήρας» στον οποίο ήδη αναφερθήκαμε φαίνεται και από το γεγονός ότι στις τελικές εκθέσεις των αποτελεσμάτων τους δεν περιλαμβάνουν βιβλιογραφία και δεν παραπέμπουν σε καμία προηγούμενη έρευνα.

Παρόλα αυτά οι συγκεκριμένες έρευνες εμπεριέχουν σημαντικές πληροφορίες στις οποίες μπορούμε να εστιάσουμε και να διακρίνουμε με βάση μια σειρά ομάδων μεταβλητών που είναι οι εξής:

- τα ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά (δημογραφικά) των αποφοίτων,
- τη δομή του εκπαιδευτικού κεφαλαίου που απέκτησαν στην πορεία των σπουδών τους,
- τα χαρακτηριστικά και τη διαδρομή μέχρι την επαγγελματική αποκατάσταση αλλά και τους τρόπους ένταξης στην αγορά εργασίας,
- τις αναπαραστάσεις και απόψεις για τις σπουδές τους και τη συμβολή τους στην ένταξη τους στην αγορά εργασίας, και
- άλλες επιμέρους μεταβλητές όπως π.χ. η συνδικαλιστική δράση

Αξίζει εδώ να παρατηρήσουμε ότι η χρησιμοποίηση των 5 αυτών ομάδων μεταβλητών δεν συνεπάγεται ότι και οι τιμές των μεταβλητών είναι κοινές σε τέτοιο βαθμό που να μπορούν να ομαδοποιηθούν και να συγκριθούν κατά τρόπο αυτόνομο όπως π.χ. το φύλο που περιλαμβάνεται σε όλες τις έρευνες. Μάλιστα στις περισσότερες των περιπτώσεων χρειάζεται ο ερευνητής να προβεί σε μια διαδικασία μετασχηματισμού και νέας κωδικοποίησης προκειμένου να επαναχρησιμοποιήσει το διαθέσιμο εμπειρικό υλικό.

Μια σειρά από έρευνες στην Κοινωνιολογία και τα Οικονομικά της Εκπαίδευσης και της Αγοράς Εργασίας έχουν δείξει ότι η κοινωνικοοικονομική προέλευση των αποφοίτων, το εκπαιδευτικό και πολιτισμικό κεφάλαιο των γονιών αλλά και το κοινωνικό κεφάλαιο της οικογένειας αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που σχετίζονται με το είδος και την ποιότητα της θέσης εργασίας που ένας νέος απόφοιτος καταλαμβάνει στην αγορά εργασίας. Στην περίπτωση των ερευνών που μας αφορούν το γεγονός ότι αυτές, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, δεν διεξήχθησαν στις περισσότερες των περιπτώσεων από ειδικούς επιστήμονες στους τομείς της Εκπαίδευσης και της Αγοράς Εργασίας είχε ως αποτέλεσμα να υποτιμηθεί η σημασία των προαναφερθέντων μεταβλητών τις οποίες είτε δεν περιέλαβαν καθόλου είτε περιέλαβαν μερικά.

Οι δυσκολίες λοιπόν που υπάρχουν στο μετασχηματισμό των δεδομένων εστιάζονται κυρίως είτε στην παράληψη μιας σειράς μεταβλητών, είτε στην ασαφή διατύπωση των ερωτήσεων, είτε, τέλος, στον τρόπο τελικής κωδικοποίησης και παρουσίασης τους. Εξάιρεση φαίνεται να αποτελούν κάποιες από τις μεταβλητές που περιλαμβάνονται στην τρίτη ομάδα μεταβλητών που εμπεριέχει τα χαρακτηριστικά της επαγγελματικής αποκατάστασης και της ένταξης στην αγορά εργασίας γεγονός που μας δίνει σημαντικές δυνατότητες άμεσης συγκρισιμότητας ή συγκρισιμότητας ύστερα από μετασχηματισμό. Οι επιμέρους μεταβλητές που είναι δυνατόν να συγκριθούν, αφορούν τα εξής:

- την επαγγελματική κατάσταση του ερωτώμενου (π.χ. άνεργος ή εργαζόμενος)
- τη μορφή απασχόλησης (π.χ. αυτοαπασχολούμενος, μισθωτός, ελεύθερος επαγγελματίας)

- τον τομέα απασχόλησης (π.χ δημόσιος ή ιδιωτικός τομέας)
- τη διάρκεια αναζήτησης εργασίας μετά το πτυχίο (π.χ. σε μήνες ή χρόνια)
- το αντικείμενο απασχόλησης και τη συνάφεια με τις σπουδές
- τις αποδοχές (μηνιαίες ή ετήσιες),
- την ικανοποίηση από την απασχόληση

II.

Θα περάσουμε τώρα στο δεύτερο παράδειγμα αυτό της Μελέτης Περίπτωσης των Πολυτεχνικών Σχολών ως μια ενδεικτική διαδικασία σύγκρισης και σύνθεσης δεδομένων.

Χρησιμοποιώντας τα δεδομένα 5 διαφορετικών ερευνών που αφορούν τους αποφοίτων των Τμημάτων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και του Πολυτεχνείου Κρήτης θα προσπαθήσουμε να δείξουμε πως καταλήξαμε σε μερικά νέα συμπεράσματα χρησιμοποιώντας **συγκριτικά** τα δεδομένα των ερευνών αυτών αναφορικά με το βαθμό ένταξης στην αγορά εργασίας των αποφοίτων τους και τις μορφές επαγγελματικής αποκατάστασης τους. Η διαδικασία αυτή έγινε εφικτή τόσο μέσα από τη σύγκριση σε κοινές σειρές δεδομένων όσο και μέσω της δημιουργίας νέων σειρών δεδομένων που προέκυψαν από το μετασχηματισμό των αρχικών.

Θα πρέπει να επισημάνουμε εδώ ότι πρόκειται για ενδεικτική χρησιμοποίηση η οποία δεν εξαντλεί σε καμία περίπτωση το υλικό της θεματικής βάσης που εξετάζουμε.

Σύμφωνα με όσα αναφέραμε, οι σειρές δεδομένων που θα επιχειρήσουμε να συγκρίνουμε και βάσει των οποίων θα καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα για τους αποφοίτους των συγκεκριμένων πολυτεχνικών σχολών, είναι οι εξής:

- οι μεταβλητές του φύλου και της μορφής απασχόλησης, και
- η μεταβλητή των αποδοχών – αμοιβών.

Έτσι, τα συμπεράσματα τα οποία προέκυψαν από τη χρήση των μεταβλητών φύλο και μορφή απασχόλησης προκειμένου να διαφανούν οι δυνατότητες που προκύπτουν όταν υπάρχουν δεδομένα που μπορούν να συγκριθούν, είναι τα ακόλουθα:

Αναφορικά με το φύλο τα στοιχεία φαίνεται να επιβεβαιώνουν την άποψη ότι πρόκειται για ανδροκρατούμενες σχολές, συνεπώς και επαγγέλματα, καθώς το 71% του πληθυσμού (και για τις 5 έρευνες) είναι άνδρες. Μάλιστα το ποσοστό αυτό αυξάνεται στους παλαιότερους απόφοιτους δηλαδή σε αυτούς που απέκτησαν άδεια ασκήσεως επαγγέλματος από το 1970 έως το 1990. Η διαπίστωση αυτή είναι εξαιρετικά σημαντική αν συνυπολογίσει κάποιος την πολύ μικρή ή σχεδόν μηδενική ανεργία που παρατηρείται στους αποφοίτους αυτών των σχολών. Έτσι, άνεργοι (ή άεργοι) δήλωσαν λιγότεροι από το 3% των αποφοίτων. Το ποσοστό αυτό τείνει προς το μηδέν όσο ανεβαίνουν οι ηλικίες των αποφοίτων.

Στους συγκεκριμένους αποφοίτους, η μορφή απασχόλησης που κυριαρχεί είναι αυτή της πλήρους απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα σε ποσοστό σχεδόν 50%. Το ποσοστό αυτό αυξάνει στους νεότερους αποφοίτους των Σχολών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου που φτάνει το 67%. Αντίστοιχα μειώνεται στους παλαιότερους απόφοιτους, οι οποίοι και έχουν σημαντικά ποσοστά αυτο-απασχόλησης και ελεύθερης επαγγελματικής δραστηριότητας. Η παρατήρηση αυτή της διαφοράς μεταξύ νέων και παλαιών αποφοίτων υποδηλώνει και ένα σημαντικό μετασχηματισμό των ελεύθερων επαγγελματιών προς τη μισθωτή εργασία με την ανάπτυξη μεγάλων κατασκευαστικών εταιριών και γενικότερα τη συμμετοχή σε εταιρικά σχήματα σε σύγκριση με την ατομική επαγγελματική δραστηριότητα του παρελθόντος.

Σημαντική είναι και η εργασία στο δημόσιο (τόσο σε κεντρικές υπηρεσίες του δημοσίου όσο και σε Δήμους και Νομαρχίες). Όπως είναι ίσως αναμενόμενο οι παλαιότεροι απόφοιτοι έχουν μεγαλύτερα ποσοστά εργασίας στο δημόσιο, όπως και οι απόφοιτοι του Πολυτεχνείου Κρήτης. Μόλις όμως το 5,6% του συνόλου των αποφοίτων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου εργάζεται στο δημόσιο.

Η συγκριτική παρουσίαση των στοιχείων που παρατέθηκαν διευκολύνθηκε ιδιαίτερα από το γεγονός ότι και οι 5 αυτές έρευνες χρησιμοποιούσαν κοινές ή παρόμοιες μεταβλητές ή τα στοιχεία παρουσιάζονταν με τέτοιο τρόπο ώστε ήταν εύκολοι τυχόν μικρής εμβέλειας μετασχηματισμοί. Όμως, τα πράγματα διαφοροποιήθηκαν σημαντικά στο ζήτημα των αποδοχών όπου υπήρχαν διαφορετικές κωδικοποιήσεις συμπεριλαμβανομένου και τις αναμενόμενες διαφορές μεταξύ ευρώ και δραχμών.

Ειδικότερα, σε κάποιες έρευνες η μέτρηση των αποδοχών γινόταν ανά μήνα και σε άλλες ανά έτος, ενώ οι τιμές που έπερναν κάθε φορά τα ποσά των αμοιβών ήταν διαφορετικές από έρευνα σε έρευνα. Δυστυχώς η δομή των δεδομένων ήταν τέτοια ώστε μετά από μια διαδικασία μετασχηματισμού να έχουμε πολύ χονδρικές κατηγοριοποιήσεις, π.χ. κάτω από 1.000 ευρώ το μήνα, από 1.000 έως 2.500 ευρώ το μήνα, από 2.500 ευρώ και πάνω.

Συμπεράσματα

- υπάρχει η πεποίθηση ότι οι Ερευνητικές Υποδομές σχετίζονται μόνο με ζητήματα τεχνολογίας ή ότι αποτελούν στην καλύτερη περίπτωση χώρους συγκέντρωσης στοιχείων. Δεν είναι όμως ακριβώς έτσι ή δεν είναι μόνο έτσι. Αν οι Ερευνητικές Υποδομές είναι ως ένα βαθμό μια «εικόνα του επιστημονικού μέλλοντος».
- στην πραγματικότητα όμως πρόκειται για χώρο επιστημονικού διαλόγου με τη διαμεσολάβηση της τεχνολογίας. Στους χώρους αυτού φαίνεται να μεταφέρονται οι μεγάλες επιστημονικές διαμάχες
- Οι δυνατότητες αυτές, δηλαδή της χρήσης των δεδομένων μέσα από μετασχηματισμούς και πάνω σε διαφορετικά εμπειρικά αντικείμενα, γίνονται ακόμα σημαντικότερες σε μια εποχή όπου οι χρηματοδοτήσεις των ερευνών στις Κοινωνικές Επιστήμες είναι λίγες.

